

"Не співпрацюй із Компартією. Щоб мати вільні й чисті руки"

Ціна
689 000 грн

Єдина донька Михайла Грушевського загинула в радянському концтаборі "Сю книжечку дістав від Кулюні на деревце, 24 грудня 1903 року". Тобто на Різдвяну ялинку. Із цієї події Михайло Грушевський розпочав свій "дорослий" щоденник – перед тим був гімназійний і студентський. Відтоді й до 16 листопада 1914-го на сторінках тієї "книжечки" він крок за кроком фіксує дитинство єдиної доньки Катерини. Кулюні, як називали її в родині.

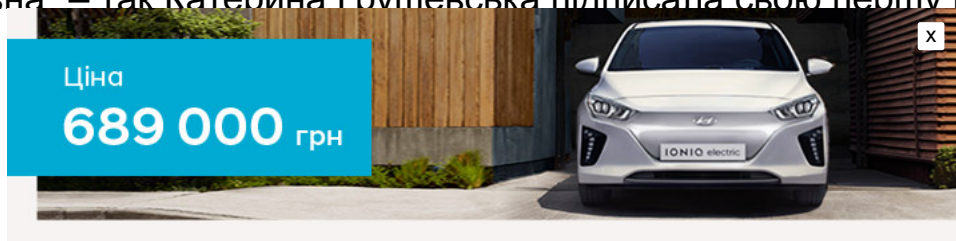
Ось Кулюня слухає, як батько читає вголос свої писання. От бавиться з дітьми Івана Франка – їхнього сусіда у Львові. Ось на віллі Грушевських "баль Кулюні" – її іме?нини. На них дістала в подарунок песика. Ось долає "науку музики". 1907 рік: "Кулюня в екстазі утіхи від Криворівні" – гуцульського села, де Грушевські придбали "хутірець". Ходить "на високу гору" й водоспад, купається в Черемоші. 1908-й: подорож до Італії – у захопленні від музеїв і веж.

Кілька разів на рік Грушевські перетинають австрійсько-російський кордон – їздять до Києва. На Різдво там на неї чекають колядники, ялинка в Лисенків, Старицьких, Леонтовичів, Красицьких, Чикаленків, Перетців, Черняхівських. 1909 рік: "Кулюня дуже зацікавлена лаврою і просила їй оповідати". Ось разом із батьком розвішують килими в новому родинному домі на Паньківській, 9.

Перша світова війна застає Грушевських на відпочинку в Криворівні. Через Австрію, Італію, Румунію вони дістаються Києва. А там на Грушевського вже чекає губернська жандармерія. П'ять місяців його тримають у Лук'янівській в'язниці – збирають докази "австрофільства" й "мазепинства". Щоденники Грушевського за 1910–1914 роки київські жандарми відібрали й "загубили" серед "вещдоков". Відібрали з тим і хроніку дитинства його доньки.

У лютому 1915-го Михайла Грушевського заслали до Симбірська. Дружина й донька поїхали слідом. "Я була ще від кору дуже слаба, лиш тиждень як вийшла з ліжка, – на початку 1920-х занотувала у своєму щоденнику Катерина. – Але той страх і то почуття безборонности, що повис був на нас за три останні місяці, і то бажання бути разом якнайскорше, не відлучатися від татуся, якесь трохи величне бажання допомогти і боронити його пігнало нас в дорогу. Ми їхали з радістю".

"Професорівна" – так Катерина Грушевська підписала свою першу публікацію в

в Києві. В роках 1919–1920 на університеті Женевським студіювала головно державне право".

Це останнє було під час еміграції. Грушевські виїхали з України 1919-го. Спочатку із відступом з Києва військ Директорії перебралися до Кам'янця-Подільського. Звідти через Галичину до Праги. Згодом були Париж, Женева, знову Прага. А з осені 1920 року жили у Відні та його передмісті Бадені.

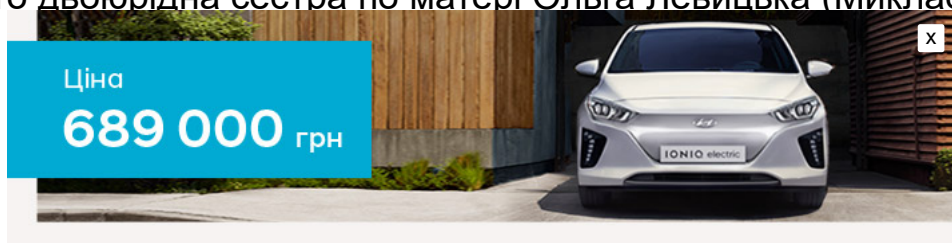
Катерина там дуже самотня. Єдина розрада – листування з двоюрідними сестрами та братами. "Я за сей місяць не говорила ні слова до сторонньої людини (окрім перекупок, але се товариство не вистарчаюче)", – скаржиться сестрі Ользі наприкінці 1922-го.

Кузен Сергій Шамрай пише з Києва, що розмірковує про співпрацю з Українською комуністичною партією. "Не роби сего, – відраджує Катерина. – Вже для самого того, щоб мати вільні руки на потім, вільні і чисті, бо в парт. роботі доводиться не раз і з саджою, і з дьогтем возитися".

Навесні 1924 року Грушевські переїжджають у Радянську Україну. "Плещуть також, що Михайло Сергійович у Києві тому, що Ви (Ви одна) того хотіли", – пише до Катерини чоловік двоюрідної сестри літературознавець Михайло Мочульський. Насправді ж повернутися в Україну бажали і донька, і батько. Адже навіть Грушевський, іменитий історик, у еміграції не мав гідної роботи. Приміром, йому пропонували викладати на кооперативних курсах "Селянської спілки". Про перспективи для Катерини годі й казати.

У Києві вони оселилися в родинному флігелі на Паньківській, 9. Бо шестиповерховий із мансардою прибутковий "фамільний дім" обстріляли під час більшовицького наступу на місто наприкінці січня 1918-го, а через чотири роки підірвали. Донька з батьком зайняли дві суміжні кімнати. Михайло Сергійович – "прохідну, без печі і таку мініатюрну, що нема й де книжок розкласти". Катерина – таку ж маленьку, але з піччю. Вітальня для Грушевських-страших служила і спальнею, а для всіх трьох – також і їдальнею. Так вони прожили до кінця 1929 року. Тоді для професора Грушевського облаштували окремих кабінет. Перестінок між колишніми помешканнями зняли й розширили Катеринину кімнату.

Із дитинства хвороблива на легені, з набутою згодом анемією, "професорівна" в Києві ожила. Поринула в науку. Захоплення: примітивна культура, фольклор, соціологія. "От перед кількома днями дістали ми книжку, твою працю, – писала того ж 1924-го двоюрідна сестра по матері Ольга Левицька (Микласевич) після

Боже, щоби ти писала нам таких й подібних їм книжок дуже-дуже багато, на славу нашому народови, а на потіху Татусьові і Мамусі".

Усе обірвалося 1931-го з "почесним засланням" батька до Москви. Туди офіційно відрядили й Катерину – "у поміч академікові Грушевському". Всі троє – батько, мати й донька – мешкали у вогкій напівтемній квартирці. Бо навіть щоб купити нову електричну лампочку, треба було здати перегорілу.

Донька допомагала напівсліпому вже батькові працювати в архівах, бібліотеках і впорядковувати матеріали. Під час операцій у Кисловодську, сама хвороблива й ослаблена, віддавала йому свою кров. А 24 листопада 1934-го подала звідти телеграму: "Отец умер. Едем Киев".

Катерина відкладає всі свої проекти й займається підготовкою до друку батькової спадщини. "Сими днями вийшла й книжка "Іс[торія] Ук[раїни]-Руси", X том – під редакцією Кулюні, – писала Марія Сильвестрівна 17 січня 1937-го до галицької рідні. – Се перша книжка зі спадщини. Лишилось ще багато праць, але по історії літератури, хоч і се властиво частина історії".

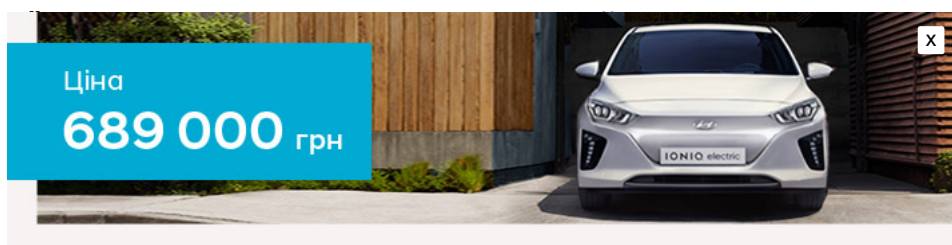
У довіру до Грушевського та його доньки настирливо втирався Кость Штепа – колишній викладач Ніжинського інституту народної освіти, а згодом Київського університету. Домагався співпраці, шукав можливостей навідуватися до київського помешкання Грушевських. І потім, коли вони вже були в Москві. Із 1927-го Штепа таки почав співпрацювати з історичними установами, очолюваними Грушевським. А також комісіями й кабінетами, якими керувала Катерина. І збирав "компромат" – бо того ж року був завербований НКВС.

Катерину арештували 10 липня 1938-го. Вона опинилася в тій самій Лук'янівській в'язниці, у якій 24 роки тому сидів батько.

Штепа доніс, що Катерина – учасниця антирадянської націоналістичної організації. Через неї нібито підтримували зв'язок із закордоном: "Грушевская мне сказала, что она в переписке со своими заграничными корреспондентами пользуется шифром, который сводится к употреблению домашне-родственных обозначений или указаний на погоду".

Катерину визнали винною "в пособничестве антисоветской деятельности украинской националистической организации". Натомість звинувачення "в проведении шпионской работы подтверждения на судебном следствии не нашло". 16 квітня 1939-го оголосили вирок: вісім років позбавлення волі.

Листи до Магадана мати мусила писати Катерині російською. А рідною мовою

з позначками: "Адресат не явився", "Адресат выбыл". Бо Катерину перевезли до найстрашнішого жіночого табору "Ельґен" – "мертвий" якутською.

Мати клопоталася про помилування доньки. Писала до Президії Верховної Ради СРСР та УРСР. Переглядові справи посприяв друг Грушевських академік Кирило Студинський зі Львова. Після приєднання Західної України він став депутатом Верховної Ради СРСР. Й от у липні 1940-го, після майже року таборів, Катерину через Владивосток конвоювали до Москви. Далі до Києва. Тут вона була із грудня 1940-го до березня 1941-го. І знову її повернули до Москви.

"У квітні, на Вербну неділю, одержала листа власноручного від Кулюні з Москви, де вона в досить надійних тонах пише мені, що діло її переглядається! – писала Марія Сильвестрівна до чоловікового учня Володимира Дорошенка у Львів 13 листопада 1942-го. – Я писала їй, пересилала гроші, і так було до червня 1941 року. Останнього листа від неї я одержала 20 червня, себто два дні перед війною!.. Просить не горювати, берегти здоровля і бути "доброї гадки". Сі останні слова підтримують мою гірку надію".

Із тією гіркою надією Марія Сильвестрівна жила до смерті 1948 року. Доньку вона пережила на п'ять років - Катерина померла у Новосибірську 30 березня 1943-го. Про це стало відомо наприкінці 50-х.

Автор: текст: Світлана ПАНЬКОВА, завідувач Історико-меморіального музею Михайла Грушевського в Києві, фото: із фондів музею

Кардіолог: "В 100-й раз повторюю! Поки не відірвало тромб, терміново виключайте з раціону чорний ..."

Кардіолог: "Пока не лопнул сосуд и не разбил инсульт, немедленно убирайте из рациона черный..."

Ціна

689 000 грн

